

Monipuolinen sotakertomus soturikuninkaasta

**Peter Englund: Voittamaton. Erään miehen tie Ruotsin suurvalta-aikana. Suomen-
tanut Seppo Hyrkäs. WSOY
2001 Juva. 910 s. Alkuperäis-
teos Den öövernnerlige.
Om den svenska stormakts-
tiden och en man i dess
mitt. Atlantis 2000 Gjøvik.**

■ Peter Englund tekee sen taas. Hän pakottaa lukijansa lähes tuhatsivuisen tiiliskivensä ääreen, eikä laske irti ennen kuin kirja on kokonaan tullut luetuksi. Tällä kertaa tarkastelun kohteena on Ruotsin kuningas Kaarle X Kustaa, sillä edellisessä kirjassa erityisosassa ollut sankari Erik Dahlbergh on jos mahdollista vielä enemmän piilossa kuin *Suuren sodan vuosissa*. Nyt Erik mainitaan tiettävästi ensimmäisen kerran vasta kun noin kolmasosa kirjasta on luettu (s. 302), eikä hän myöhemminkään esiinny paljon, eikä vallankaan kunniakkaissa rooleissa.

Teos on siis entistäkin masiivisempi, ja se perustuu aikaisempaa tarkempaan monipuoliseen lähdetyöhön (kirjeenvaihto, kirjallisuus, muistelmat, lähdejulkaisut, moninainen kuvamateriaali). *Voittamaton* on monin tavoin vaikeampi ja ”raskaampi” kirja kuin edeltäjänsä, sillä teoksessa on paljon vähemmän esimerkiksi *Suuren sodan vuosista* tuttuja, usein pitkiksikin venyneitä taukopaloja, joissa sukellettiin kontekstoinnin varjolla joskus liiankin pitkälle 1600-luvun ihmeellisiin todellisuuksiin.

Kirjaan on pakattu hämmästyttävästi tietoa Ruotsin suurvalta-ajan yhteiskunnasta ja olosuhteissa eri puolilla Eurooppaa. Lukija ei tule pettymään, mikäli hän odottaa reippaita esityksiä taisteluista ja ajanoloon puuduttaviksi muuttuvista kaupunkien piirityksistä. Kirjan alku on verinen, mutta ylisummaan näitä jaksoja on melko vähän, vaikkei niitä kirjan pääasiallisen kiinnostuksen keskittyessä Kaarle X Kustaan sotaisaan hallintokautteen tietenkään ole voitu kokonaan jättää pois. Englund osoittaa lukijalle kädestä pitäen, millaista se sotiminen kaikkine siihen liittyvine yksityiskohtineen oikein oli, ja siksi esimerkiksi nuo useaan ker-

taan toistuvat kaupunkien piirityskertomukset puolustavat paikkaansa.

Englundille on annettava tunnustus siitä, että hän on pystynyt esittämään näin loogisesti 1650-luvun sekavat sodat, joihin Ruotsi osallistui. Asiaan hieman itsekin perehtyneenä minun on helppo todeta, että sotien ja rintamien sekä vaihtuvien allianssien ja kabinettijuonittelujen kuvaaminen edes jossain määrin järkevällä tavalla on huippusuoritus. Ja Englund esittää tämän kaiken vieläpä kirjallisesti nautittavalla tavalla.

Englundin kirjoitustyyli on tunnetusti pureva. Joiltakin osin arviot henkilöistä, ryhmistä tai kansoista, yksittäisistä tapauksista ja sattumista puhumattakaan, vaikuttavat kärjekäiltä ja joskus jopa ilkeiltä. Englundin eduksi on sanottava, että hän ei vaikkapa analogioita menneen ja myöhempien aikojen välillä tehdessään syyllisty anakronismeihin tai oman totuutensa julistamiseen, joista kummastakin on esimerkiksi suomalaisessa historian-tutkimuksessa viime aikoina nähty aika surullisia kyhäelmiä. Kuvaava esimerkki kirjoittajan tyylistä ja siitä kuinka suomentaja Seppo Hyrkäs on selviytynyt vaativasta tehtäväs-

tään, on kertomus puolalaisten epäluotettavuudesta Puolan sodan alkuvaiheessa, kun he osoittivat uskollisuuttaan Ruotsin kuninkaalle:

”Tämä merkillinen tilaisuus päättyi siihen, että ratsailla olevat puolalaiset vannoiivat Kaarle Kustalle uskollisuutta. Tapahtumaa esittävässä kuvassa kauniisti sonnustautuneilla puolalaisilla upseereilla on dramaattisesti ajellut hiukset ja ylpeästi ylös kierretyt viikset, ja he kohottavat ilmaan kahta sormeaa. Se kuuluu tunnustusti valan vannonnan protokollaan, mutta ele olisi helppo tulkita niin, että sen tekijä tunnustelee, mistä tuuli puhaltaa.”
(s. 327)

Englund on muuttanut vuosien varrella käsitystään Ruotsin suurvallan perusluonteesta ja monipuolistanut tulkintojaan. Ensinnäkin tekijä korostaa toistuvasti Kaarlen lapsuus- ja nuoruusajan koulutuksen merkitystä, jolloin hän sai kuulla ja lukea antiikin voittajasankareista ja heidän suurista voitoistaan. Tietyntyyppisen ”aatteellisen” selityksen tuonti rakenteiden rinnalle on tuonut hänen esittämäänsä henkilökuvaan suuresti lisää nyanseja ja ennen kaikkea moniulotteistaneet laajempia kokonaisuuksia koskevia selityksiä.

1650-luvun sota-aikojen tärkeistä valtiopäiväpäätöksistä Englund antaa kuvan, jossa näkyvät valtiopäivien toiminnan vuorovaikutteisuus, talonpoikien vaikutusmahdollisuuksien olemassaolo sekä ruotsa-

laisen aatelin kompromissihalu sekä uhrautuvuus. Ruotsalainen yhteiskunta näyttää positiivisessa valossa, vaikka sinänsä esimerkiksi sotatoimien sujumisen ongelmia tai sodan kauheuksia ei pyritä, eikä pidäkään pyrkiä, silottelemaan. Kirjoittaja pitää ruotsalaista valtiokoneistoa ja yhteiskuntajärjestelmää toimivana. Kirjan päähenkilö, loppumattoman kunnianhimoisen kuningas saa tasapuolisesti ruusuja ja risuja. Englund toteaa, että impulsiivinen hallitsija toimi aina ennen kuin suunnitelmat olivat valmiita, mutta sotakoneiston ylivoimainen organisaatio teki sellaiset manööverit mahdollisiksi.

Englundin näkemys on muuttunut melkoisesti viimeisten 15 vuoden aikana. Näyttää ilmeiseltä, että uusi, entistä laajempi ote sinänsä lyhkäiseen tutkimusjaksoon on mahdollistanut aiempaa positiivisemmat kannanotot. Kyseessä on monin tavoin erinomainen historiateos myös siksi, että hän tekee oivallisia vertailuja valtioiden, sotakoneistojen, ryhmien (ennen muuta aateliston ja talonpoikien) sekä yksittäisten toimijoiden (hallitsijat, sotapäälliköt) kesken. Vertaisarvioita tehdään luontevasti aidosti toistensa kanssa rinnasteisiin ilmiöihin, tapahtumiin ja prosesseihin. Englundin toinen jalka on 1600-luvun ihmisen saappaassa ja toinen nykyajan tutkijan: hän pyrkii sekä ymmärtämään että selittämään aikakautta, yhdistämään aatteellisen ja rakenteellisen selityksen.

Niinpä Englund vertailee Ruotsin valtiota 1600-luvun puolimaissa sen kanssa sotaa

käyviin maihin, muun muassa Puolan–Liettuan yhteisvaltiaan, Venäjään, Brandenburgiin ja Tanskaan. Samoin hän vertailee Ruotsin vastustajia keskenään. Vertailu on siten todella kiinni oman aikansa todellisuudessa – vaikkei sinänsä esimerkiksi samanaikaisuus välttämättä tarkoita asioiden liittymistä toisiinsa. Englundin vertailut koskevat monia eri seikkoja: niin valtion hallintoa, taloutta kuin sotalaitoksen kuntoa, siis näennäisesti erilaisia asioita, mutta jotka silti liittyivät yhteen ja samaan ilmiöön – kirjan tutkimuskohteeseen, Ruotsin sotaa rakastaneeseen ja kunniaa janonneeseen kuninkaaseen. Vertailu osoittautuu erinomaisen mairittelevaksi Ruotsille, sillä Englund näyttää melkein millä mittarilla tahansa Ruotsin ylivoimaisuuden suhteessa kilpailijoihin. Olisi helppo leimata tällainen tulos nationaliseksi päätökseksi, mutta Englundin valitsema vertailumenetelmä on uskottava ja ottaa huomioon aikakauden olosuhteet ja erityispiirteet. Kokonaan toinen asia on se, että Ruotsin ulkopuolella ja varsinkin Itä-Euroopassa Englundin murskaava arvio ei välttämättä tule saavuttamaan suurta suosiota.

Ruotsin aatelisto näyttää vertailukohtiinsa nähden ensiluokkaiselta, hallintokoneisto ylivoimaiselta, sotakoneisto laskelmoidun tehokkaalta, armeijan kuri kovalta. Ainoa mikä tässä ihmetyttää on juuri se, miksi tämän kummempia tuloksia näistä sodista ei lopulta saatu. Silti nyky-Ruotsin kannalta suurvaltakauden keskeisimmät maantieteelliset saavutukset ovat Kaarle X Kus-

taan aikaansaannoksia, sillä tuloksiahan saatiin Ruotsin eteläosista roppakaupalla Tanskan kustannuksella. Kuitenkin Ruotsin havittelema Itämeren täydellinen herruus kesti loppujen lopuksi vain muutaman kuukauden vuoden 1656 alusta saman vuoden syyskuulle. Kaarle X Kustaan sodat eivät tuottaneet soturikuninkaan tavoittelemaa suurimperiumia, mutta Englundin kirja vahvistaa käsitystä, että juuri 1650-luku oli Ruotsille ulkopoliittisesti kaikkein kunniakkainta aikaa, jolloin valtakunnan arvostus ja sitä kohtaan tunnettu pelko oli suurimmillaan.

Näin laajaan teokseen jää aina tulkinnanvaraisia kohtia, ristiriitaisuuksia, tilanteenmuokaisuuksia ja pikkuvirheitä. Niitä on tässä turha kuitenkaan luetella, sillä kokonaiskuvaan ne eivät vaikuta. Kirjassa olisi tiivistämisen varaa ollut Puolaa koskevissa osissa, joissa toistoja ja liian pikkutarkkoja maantieteellisiä yms. kuvauksia esiintyy eniten. Seuraavaa teosta kiinnostuneesti odottava lukija toivoisi, että kirjoittaja laatisi tuleviin mummuteoksiinsa monipuoliset hakemistot, jotka lisäisivät teosten käytettävyyttä ja osoittaisivat osaltaan lukijoille, kuinka suuren työn takana tällaisten esitysten kirjoittaminen todellisuudessa on.

Petri Karonen